

عبدالکریم پاک نیا

آشنایی منابع دست اول شیعه

(خف العقول)

دارد. آشنائی نزدیک و بهره گیری از این کتاب برای همه به ویژه مبلغان دینی ضرورتی انکارناپذیر است. حسن بن علی بن شعبه حرّانی، مؤلف این کتاب در این زمینه می گوید: «پس از آنکه دیدم علمای شیعه درباره فقه و حلال و حرام، کتابهای فراوانی نگاشته اند، بر آن شدم تا مجموعه ای پدید آورم که در آن، سخنان حکمت آموز و موعظه های پیامبر اکرم و اهل بیت آن حضرت جمع شده باشد تا هم گنجینه ای برای مراجعه خودم

این کتاب یکی از مجموعه های ارزشمند اسلامی و از منابع دست اول شیعه در عرصه اخلاق و حدیث و موعظه می باشد که از قرن چهارم به یادگار مانده و حدیثهای برگزیده ای را از پیامبر اسلام ﷺ و امامان معصوم علیهم السلام و سایر پیامبران درباره حکمت، مواعظ، علوم و معارف اسلام گرد آورده؛ احادیثی که هر چند نام روایانش ذکر نشده؛ اما تک تک مضامینش مورد تأیید کتاب و سنت و منطبق با احادیث مُسَنَد است و با فرهنگ اهل بیت علیهم السلام کاملاً مطابقت

مؤلف محترم نام زیبایی برای کتاب انتخاب کرده و بهترین تحفه‌ها را به عقل و اندیشه مردم اهدا کرده

و زیبا که هم جنس و هم شکل، و
همانند و همسان آنها بود ضمیمه
کردم.^۱

مؤلف

ابو محمد، حسن بن علی بن
حسین بن شعبه حرّانی حَلَبی، از
شخصیتهای برجسته و درخشان
فقه‌های شیعه و از محدثین بلندآوازه
قرن چهارم هجری می‌باشد. او در
حرّان که یکی از روستاهای اطراف
شهر حلب در سوریه است به دنیا آمد.
وی از معاصرین شیخ صدوق بوده از
محمد بن همام اسکافی متوفای ۳۳۶
هجری بهره برده است.

ابن شعبه، شاگردان متعددی
تربیت کرده است که مهم‌ترین و
درخشان‌ترین آنان شیخ مفید، محمد

۱. تحف العقول، حسن بن شعبه حرّانی، نشر
جامعه مدرسین، قم، ۱۴۱۷ق، مقدمه المؤلف.

و هم مراجعه علاقمندان به خاندان
رسالت گردد.

کتاب حدیث علمای شیعه،
روایات زیادی درباره حلال و حرام و
واجبات و مستحبات دارند. چندان که
ثوابش را خدا ثبت کرده، و آیندگان را
از رنج تألیف بی‌نیاز ساخته و بار
تصنیف را از دوش آنها برداشته‌اند؛ اما
در علمی که از بزرگان اهل بیت علیهم‌السلام
وارد شده به روایاتی برخوردارم مشتمل
بر: حکمتهای رسا، پندهای شفافبخش،
تشویق به سرای جاوید، دل‌کندن از
دنای ناپایدار، نوید، تهدید، ترغیب بر
اخلاق و کردار نیک، نهی از خوبیها و
کارهای بد، دعوت به پرهیزکاری و
تحریص به پارسایی که قسمتی از این
مضامین در سفارشها، خطبه‌ها، نامه‌ها
و عهدهای مفصل بیان شده است. در
میان کتابهای دانشمندان شیعه
نوشته‌ای بی‌نیازکننده و کتابی قابل
اعتماد که نیازم را برطرف سازد و
خواسته‌ام را تأمین کند، در این زمینه‌ها
نیافتم، به ناچار روایاتی که مشتمل بر
این مضامین بود گرد آوردم، و
حدیثهایی نادر و بدیع، مفاهیمی عالی

از منابع موسوعه‌های بزرگ روایی همچون وسائل الشیعه و بحار الانوار محسوب می‌شود.

از منظر اهل نظر

شخصیت نگار برجسته، علامه محمدباقر خوانساری در کتاب روضات الجنات درباره این کتاب می‌فرماید: «کتاب تحف العقول عن آل الرسول کتابی گسترده و دارای فواید فراوان است و مورد اعتماد اصحاب و علمای شیعه می‌باشد.^۳»

محدث قمی می‌فرماید: تحف العقول کتابی پرفایده، نفیس، و مشهور بین علماست علامه مجلسی فرموده نظم این کتاب قدیمی حکایت از مقام بلند مؤلف دارد. بیش‌تر این کتاب از مواعظ و اصول معلوم تشکیل شده است که احتیاجی به سند ندارد.^۴

علامه سید حسن صدر می‌فرماید: ابن شعبه حرانی شیخ اقدم

بن محمد بن نعمان، متوفای سال ۴۱۳ هجری است.

علامه خوانساری، مؤلف کتاب روضات الجنات درباره او چنین می‌گوید: «فاضل فقیه و عالم متبحر و بلند پایه، حسن بن علی بن حسین بن شعبه حرانی حلبی، کتاب تحف العقول را پدید آورده که در آن اخبار و مواعظ قابل توجهی از پیامبران و امامان معصوم علیهم‌السلام وجود دارد و اصحاب و فقهای شیعه همه بر آن اعتماد کرده‌اند.»^۱

علاوه بر عظمت و وثاقت و علو شأن و رفعت مقام علمی و عملی مؤلف جلیل‌القدر که مورد ستایش و تمجید علمای بزرگ مانند شیخ حر عاملی و علامه مجلسی و صاحب ریاض و دیگران بوده و به احادیث کتابش علما و فقهای ما استناد کرده‌اند، مؤلف محترم نام زیبایی برای کتاب انتخاب کرده و بهترین تحفه‌ها را به عقل و اندیشه مردم اهدا کرده.^۲

تُحَفُّ الْعُقُولِ از زمان نگارش تا کنون در طول هزار سال پیوسته مورد توجه علما و فقهای شیعه واقع شده و

۱. روضات الجنات، محمدباقر خوانساری، نشر اسماعیلیان، قم، ۱۳۹۰ق، ج ۲، ص ۲۸۹.

۲. مقدمه تحف العقول، ترجمه آیه الله جنتی،

نشر امیرکبیر، تهران، ۱۳۸۲، ص ۸.

۳. روضات الجنات، ج ۲، ص ۲۸۹.

۴. فوائد الرضویه، محدث قمی، ص ۱۰۹.

کتاب تحف العقول عن آل الرسول کتابی گسترده و دارای فواید فراوان است و مورد اعتماد اصحاب و علمای شیعه می باشد

و امام اعظم ماست که کتاب تحف العقول را نگاشته؛ کتابی که مانند آن تصنیف نشده است.^۱

برخی از عناوین تحف العقول

- وصیته‌ها و مواعظ و سخنرانیهای

پیامبر ﷺ

- خطبه‌ها و نامه‌ها و وصایای

حضرت علی ﷺ

- احتجاجها، نامه‌ها، سخنرانیها و

خطبه‌ها و مواعظ سایر معصومین ﷺ

تا امام حسن عسکری ﷺ

- روایات و موضوعات مفید و

سودمند دیگر از ائمه اطهار ﷺ

- رساله حقوق امام زین

العابدین ﷺ

- مناجات موسی ﷺ و مناجات و

مواعظ عیسی ﷺ

- این کتاب در مورد امام عصر ﷺ روایتی نیآورده است. ابن شعبه در این مورد چنین توضیح می‌دهد: از توقیعات و مکاتبات حضرت صاحب الزمان ﷺ با همه تواتر و استقامتی که در میان شیعه دارد چیزی نیاوردیم؛ چون حدیثی که با وضع کتاب و مطالب اینجا (موعظه، خطابه و حکمت) تناسبی داشته باشد بدست نیاوردیم، با اینکه عقیده ما در حق آن بزرگوار همان عقیده‌ای است که درباره پدران پیشینش ائمه راشدین سلام الله علیهم اجمعین داریم.^۲

از میان ترجمه‌های موجود این کتاب ارزشمند، ترجمه آیه الله احمد جنتی که توسط ناشرین مختلف چاپ شده است برای استفاده مبلغین مناسب می‌باشد.

۱. فرهنگ کتب حدیثی شیعه، سید محمود مدنی، نشر امیر کبیر، تهران، ۱۳۸۵، ج ۱، ص ۳۴۰.

۲. تحف العقول، نشر جامعه مدرسین، خاتمه بخش سخنان امام عسکری ﷺ.